^x
KLEINE TEXTE FÜR THEOLOGISCHE UND PHILOLOGISCHE
VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN

HERAUSGEGEBEN VON HANS LIETZMANN

59

^x
DER MIŠNATRAKTAT BERAKHOTH

IN VOKALISIERTEM TEXT

MIT SPRACHLICHEN UND SACHLICHEN BEMERKUNGEN

VON

PROF. D. DR. W. STAERK

B O N N

A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG

1910

V 6/815

Dem nachfolgenden texte liegt der von L. Goldschmidt (תלמוד בבלי 1897 ff. bd. I) abgedruckte Bombergische (Venedig 1520 ff.) zugrunde. Hier und da ist eine lesart der Münchener handschriften bevorzugt. Für den hauptzweck dieser ausgabe, die erste einföhrung in das studium der mišna, deren lektüre im urtext sich wenigstens auf die religionsgeschichtlich wichtigsten traktate erstrecken sollte, kann das genügen. Zur erleichterung für die anfänger ist der text jedes paragraphen in sinnabschnitte zerlegt und hier und da durch interpunktion nachgeholfen.

Die ausgabe ist so eingerichtet, daß sie lexikalisch mit hülfe des Gesenius-Buhl'schen wörterbuchs bewältigt werden kann.

Zur ergänzung dient heft 58 dieser sammlung, wo die hier erwähnten liturgischen gebete zusammengestellt sind. Literatur: Strack, einleitung i. d. talmud Leipzig, Hinrichs, 4 1908, unentbehrliches hülfsmittel. Schürer, geschichte des jüdischen volkes II, 4 1907 ebenda. Bousset, religion des judentums 2 1906, Berlin, Reuther u. Reichardt. Fiebig, ausgewählte mišnatraktate in deutscher übersetzung III. Tübingen, Mohr 1906. Thosephta, ed. Zuckermann u. dazu Laible, der tosefta-traktat Berakhoth, Rotenburg 1902.

I, 1 a מאימתי¹ קורין² את שמע בערבים, משעה שהפנהגים נכנסים³ לאכול בתרוסתן עד סוף האשמורת הראשונה, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים עד חצות, רבן גמליאל אומר עד שייעלה עמוד השחר: b מעשה⁴ ובאו בגיו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע c אמר להם אם לא עלה עמוד השחר תיבין⁵ אתם לקרות: ולא

¹ מאימתי = bh. מתי. ² קרא = קרה. קרה ist term. techn. für das šema^c, es wird nicht gesprochen, sondern mit eigenartig modulierter stimme rezitiert (קריאת שמע). ³ II כנס eintreten.

⁴ factum (est), quod. ⁵ vgl. bh. חוב; verpflichtet.

I, 1—III, 6: Die kasuistik des šema^c. I, 1. Über die zeit des abendgebets. — a) über das šema^c d. h. das aus Deut. 6, 4—9; 11, 13—21 u. Num. 15, 37—41 kombinierte zentrale gebet des judentums, vgl. Schürer a. a. o. 528f. u. 537f.; die 3 abschnitte

57/6 x1

Stadt- u. Univ.-Bibl.
Frankfurt/Main

וְזוּ בְלִבְדִּי אָמְרוּ, אֲלֵא ⁷ כָּל מִה שֶׁאָמְרוּ ⁸ חֲכָמִים עַד חֲצוֹת, מִצּוֹתוֹ
 עַד שִׁיעָלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר, הִקְטִיר חֲלָבִים וְאַבְרִים ⁹ מִצּוֹתוֹ עַד שִׁיעָלָה
 עֲמוּד הַשָּׁחַר, וְכָל הַנְּאָכְלִים לַיּוֹם אַחֵר מִצּוֹתוֹ עַד שִׁיעָלָה עֲמוּד
 הַשָּׁחַר: אִם כֵּן לָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים עַד חֲצוֹת, כִּדְּרִי לְהִרְתִּיק אָדָם מִן
 הָעֲבִירָה: ¹⁰

2 a מֵאֵימָתִי קוֹרִין אֶת שְׁמֵעַ בְּשַׁחְרִין, מְשִׁיבִיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן, רַבִּי
 אֲלִיעֶזֶר אוֹמֵר בֵּין תְּכֵלֶת לְכֶרֶת, ¹ וְנוֹמְרָה ² עַד הַנֶּץ ³ הַחֲמָה, רַבִּי
 יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר עַד שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת שָׁפָן דֶּרֶךְ [בְּנִי] מְלָכִים לַעֲמוּד בְּשֹׁלֶשׁ
 שָׁעוֹת: הַקּוֹרֵא מִכָּאן וְאֵילָן ⁴ לֹא הַפְסִיד, ⁵ כְּאָדָם הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה:
 3 a בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים בְּעֶרְבַּ כָּל אָדָם יָטוּ וְיִקְרְאוּ וּבִבְקָר יַעֲמִדוּ
 שֶׁנֶּאֱמַר וּבִשְׁכֻבָּה וּבְקוֹמָה, וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים כָּל אָדָם קוֹרֵא כְּדֶרֶךְוִי
 שֶׁנֶּאֱמַר וּבִלְבָּתָּהּ בְּדֶרֶךְ: אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר וּבִשְׁכֻבָּה וּבְקוֹמָה, בַּשָּׁעָה
 שָׁבָנִי אָדָם שׁוֹכְבִים וּבַשָּׁעָה שֹׁבְנִי אָדָם עוֹמְדִים: אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן
 אֲנִי הָיִיתִי בָּא בְּדֶרֶךְ וְהִפְטִיתִי לְקִרְוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שְׁמַאי וְסִפְּנִיתִי
 בְּעֶצְמִי ² מִפְּנֵי הַלִּסְטִים, ³ אָמְרוּ לוֹ כִּדְּרִי ⁴ הָיִיתָ לְחוּב בְּעֶצְמָה ⁵ שֶׁעֲבַרְתָּ
 עַל דִּבְרֵי בֵּית הֵלֵל:

⁶ non solum hoc. ⁷ sondern. ⁸ de quibuscunque
 dixerunt. ⁹ glieder, stücke. ¹⁰ übertretung = ἀμαρτία.

2. ¹ lauch(farben); var. כְּרֶתֶת. ² beenden. ³ vgl.
 bh. נֶץ. ⁴ von da an und weiter. ⁵ schaden haben.

3. ¹ auf seine art. ² mich (selbst); bh. in dieser be-
 deutung nur in bezug auf sachen. ³ ληστής. ⁴ würdig,
 wert. ⁵ dich selbst zu beschuldigen.

des gebetes werden nach ihren anfängen שְׁמֵעַ שְׁמֵעַ וְהָיָה אִם שְׁמֵעַ und
 וְאָמַר genannt. — Zur zeitbestimmung vgl. Lev. 22, 4—7; Num. 18, 8.
 Die 1. nachtwache (nach talmudischer ordnung) reicht bis etwa
 10 uhr. — Die weisen sind die sog. תַּנְאִים, die autoritäten der
 mišna. c) das subjekt von אָמְרוּ wie oben in a. c) Lev.
 6, 1—6. — Lev. 7, 15 u. 22, 29f.

2. Über die zeit des morgengebets. — a) die farben
 sind nach Maimonides die des gebetsmantels (טַלִּית). — שָׁעוֹת sc. des
 neuen tages, also etwa bis 9 uhr.

3. Wie man sich beim šema' zu halten hat. — a) וְיִקְרְאוּ
 sc. das šema'. יָטוּ wird bedeuten: in lehnender haltung, nicht:
 liegend. — Deut. 6, 7. — Der unterschied beider schulen in der
 schriftauslegung tritt hier deutlich hervor. Schammai's exegeſe ist
 echt rabbinisch.

4 a בַּשַּׁחַר מְבָרְךְ¹ שְׁתֵּים לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ וּבְעֶרֶב מְבָרְךְ שְׁתֵּים
b לְפָנֶיהָ וְשְׁתֵּים לְאַחֲרֶיהָ, אַחַת אֲרוּכָה וְאַחַת קְצָרָה: מְקוֹם² שֶׁאָמְרוּ
לְהֶאָרִיד אֵינוֹ רִשְׁאִי³ לְקַצֵּר, לְקַצֵּר אֵינוֹ רִשְׁאִי לְהֶאָרִיד, לְחַתּוֹם⁴ אֵינוֹ
רִשְׁאִי שֶׁלֹּא לְחַתּוֹם, שֶׁלֹּא לְחַתּוֹם אֵינוֹ רִשְׁאִי לְחַתּוֹם:

5 a b מִזְכִּירִין יְצִיאָתָם¹ מִצָּרִים בְּלִילוֹת: אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָרִי²
אֲנִי כֵּבֵן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי³ שֶׁתֹּאמַר יְצִיאָתָם מִצָּרִים בְּלִילוֹת,
עַד שֶׁדִּרְשָׁה⁴ בֶּן זֹמָא שֶׁנֶּאֱמַר לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ
c מִצְרַיִם כָּל יְמֵי תַּיִד: יְמֵי תַּיִד הַיָּמִים, כָּל יְמֵי תַּיִד הַלֵּילוֹת:
d וְחֻכְמִים אוֹמְרִים יְמֵי תַּיִד הָעוֹלָם הַזֶּה, כָּל יְמֵי תַּיִד לְהֵבִיא⁵ לְיָמוֹת
הַמָּשִׁית:

II, 1 a הִנֵּה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְהִנֵּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא, אִם כִּיּוֹן לְבוֹ יֵצֵא¹ [וְאִם לֹא]²
b לֹא יֵצֵא: בְּפָרָקִים³ שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד⁴ וּמַשִּׁיב⁵, וּבְאִמְצָע⁶ שׁוֹאֵל

4. ¹ eine bִּרְכָּה sprechen. ² hier in ganz allgemeiner bedeutung: da wo. ³ s. bh. רִשָּׁה; adjektiv nach der form qattal.

⁴ eine schlußbenediktion (בְּרוּךְ אַתָּה וְנו') sprechen.

5. ¹ auszug, vgl. bh. יֵצֵא. ² bh. הִנֵּה. ³ recht haben mit etwas, vgl. Sir. 50, 21 זָכִיה „rechtfertigung“ (falls der Text richtig). ⁴ aus der schrift erforschen. ⁵ einschließen.

II, 1. ¹ frei ausgehen = der pflicht ledig sein. ² = bh. לֹא. ³ abschnitte (des šema', s. u. § 2). ⁴ vgl. bh. נִתֵּן. ⁵ sc. „gruß“, vgl. c) am ende. ⁶ mitte.

4. Über die benediktionen zum šema', vgl. heft 58, s. 3ff. — a) die suffixe der praepositionen beziehen sich auf das šema'. Der jetzige text der benediktionen läßt keinen unterschied zwischen längeren und kürzeren sprüchen zu, es ist also nicht ganz klar, worauf sich die ausdrücke „länger“ und „kürzer“ beziehen. Nach der Tosephta Berakhoth § 6 gehörte zu den benediktionen, bei denen man kürzen konnte, die schlußberakha הַשְּׂכִיבָנוּ, vgl. heft 58, s. 9. Die texte der benediktionen müssen z. zt. der mišna noch flüßig gewesen sein.

5. Warum der 3. abschnitt des šema' auch abends gebetet wird. — a) יְצִיאָתָם ist bezeichnung des 3. teils des šema' (s. o. § 1) nach dem inhalt von v. 41; er heißt auch יְצִיָּתָם nach dem hauptinhalt. Dieser abschnitt wurde also früher einmal beim abendgebet nicht gesprochen. Den schriftbeweis dafür, daß er auch des abends gebetet werden muß, hat Ben Zoma gebracht. b) Deut. 16, 3.

מִפְּנֵי הַיְרָאָה וּמִשִּׁיב, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר בְּאַמְצָע
שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיְרָאָה וּמִשִּׁיב מִפְּנֵי הַכְּבוֹד, וּבִפְרָקִים שׁוֹאֵל מִפְּנֵי
הַכְּבוֹד וּמִשִּׁיב שְׁלוֹם לְכָל אָדָם:

- 2 a אֵלֶּיָּהּ הֵן [בֵּין] הַפְּרָקִים, בֵּין בְּרֵכָה רִאשׁוֹנָה לְשֵׁנִיתָ² בֵּין שֵׁנִיתָ לְשִׁמְעַ
בֵּין שְׁמַע לְוְהִיָּה אִם שְׁמוֹעַ בֵּין וְהִיָּה אִם שְׁמוֹעַ לְוִיֵּאמָר בֵּין וִיֵּאמָר
b לְאַמֶּת וְיִצִּיב: רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר בֵּין וִיֵּאמָר וְאַמֶּת וְיִצִּיב לֹא יִפְסִיק:³
c אֹמֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה לָמָּה קִדְּמָה פְּרָשְׁתָּ⁴ שְׁמַע לְוְהִיָּה אִם
שְׁמוֹעַ, כִּדִּי⁵ שִׁיקְבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחַלֶּה וְאַחֵר כִּדִּי⁶ מְקַבֵּל
עָלָיו עוֹל מִצּוֹת, וְהִיָּה אִם שְׁמוֹעַ לְוִיֵּאמָר שְׁוֹהִיָּה אִם שְׁמוֹעַ נוֹהֵג⁷
בֵּין בֵּינָם וּבֵין בְּלִילָה וִיֵּאמָר אֵינוֹ נוֹהֵג אֲלָא בֵּיוֹם בְּלִבְדִּי:⁸
3 a הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הַשְּׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יֵצֵא, רַבִּי יוֹסִי אָמַר לֹא יֵצֵא:
b קָרָא וְלֹא דִקְדַּק¹ בְּאוֹתֵיהֶן, רַבִּי יוֹסִי אָמַר יֵצֵא רַבִּי יְהוּדָה אָמַר
c d לֹא יֵצֵא: הַקּוֹרֵא לְמַפְרָע³ לֹא יֵצֵא: קוֹרֵא וְסָעָה יִחְזוֹר⁴ לְמָקוֹם
שִׁטְעָה:

4 הָאוֹמְרִים¹ קוֹרִין בְּרֹאשׁ הָאֵילָן וּבְרֹאשׁ הַנֶּדְבֶּק² מִה שְׂאִינָן רִשְׁאִין
לַעֲשׂוֹת בֶּן בִּתְפִלָּה:

2. ¹ = bh. אֵלֶּיָּהּ; הֵן = bh. הֵם. ² bh. שֵׁנִית. ³ einen
abschnitt machen. ⁴ perikope. ⁵ vgl. I, 1d. ⁶ danach.
⁷ übt man. ⁸ nur.

3. ¹ genau aussprechen. ² buchstaben. ³ rückwärts
d. h. wohl hier in der umgekehrten ordnung der abschnitte.
⁴ umkehren.

4. ¹ vgl. bh. אָמֵן; hier in allgemeiner bedeutung: arbeiter.
² gerüst, mauer.

II, 1. Vom lesen des šema' in der thora zur zeit des gebets. Vom grüßen beim gebet. — a) קוֹרֵא בַתּוֹרָה sc. das šema'. בֵּין לְבוֹ, sc. auf die pflicht des šema'lesens.

2. Die abschnitte des šema' und ihre reihenfolge, vgl. heft 58, s. 3 ff. — c) die reihenfolge der beiden ersten perikopen hätte eigentlich umgekehrt sein sollen, weil Dt. 11, 13 ff. sich auf alle, Deut. 6, 4 ff. nur auf die einzelnen bezieht, aber der inhalt entscheidet. Das עוֹל מִצּוֹת bezieht sich auf Dt. 5, 19; den inhalt des 3. abschnitts kann man eigentlich nur bei tage erfüllen.

3. Wie das šema' zu rezitieren ist.

4. Wo ein arbeiter das šema' rezitieren darf. — Das „gebet“ im gegensatz zum šema' ist das sog. achtzehngebet, vgl. heft 58, s. 9 ff.

5 a חָתַן פֶּטוּר מִקְרִית¹ שָׁמַע לִילָה הָרִאשׁוֹן וְעַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת אִם לֹא
 b עָשָׂה מַעֲשֵׂה:² [ו] מַעֲשֵׂה³ בְּרֶבֶן גְּמִלְיָאֵל שֶׁנֶּשֶׂא אִשָּׁה וְקָרָא לִילָה
 הָרִאשׁוֹן, אָמְרוּ לוֹ תִּלְמִידָיו לְמִדְתָּנוּ רַבֵּינוּ שֶׁחָתַן פֶּטוּר מִקְרִית שָׁמַע,
 אָמַר לָהֶם אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל⁴ הַיָּמִנִי⁵ מַלְכוּת שָׁמַיִם אֲפִילוּ⁶
 שָׁעָה אֶחָת:

6—7 רַחֵץ לִילָה הָרִאשׁוֹן שְׁמִתָּהּ אֶשְׁתּוֹ, אָמְרוּ לוֹ תִּלְמִידָיו לְמִדְתָּנוּ רַבֵּינוּ
 שְׂאֵבֶל אָסוּר לְרַחוּץ, אָמַר לָהֶם אֵינִי כֹשֶׁר בְּנֵי אָדָם אֲסֻמָּנִים¹ אֲנִי:
 וּכְשִׁמַּת טָבִי עָבְדוּ קָבַל עָלָיו תְּנֻחֻמִּין, אָמְרוּ לוֹ תִּלְמִידָיו לְמִדְתָּנוּ
 רַבֵּינוּ שֶׁאֵין מְקַבְּלִין תְּנֻחֻמִּין עַל הָעֲבָדִים, אָמַר לָהֶם אֵין טָבִי עָבְדִי
 כֹּשֶׁר כָּל הָעֲבָדִים כֹּשֶׁר² הִיא:

8 חָתַן אִם רוֹצֶה לְקָרוֹת קְרִית שָׁמַע לִילָה הָרִאשׁוֹן קוֹרָא: רֶבֶן שְׁמַעוֹן
 בֶּן גְּמִלְיָאֵל אָמַר לֹא כָּל הָרוֹצֶה לִיטּוֹל¹ אֶת הַשֵּׁם יִטּוֹל:
 III, 1—2 a מִי שְׁמִתּוֹ מוֹטֵל¹ לְפָנָיו פֶּטוּר מִקְרִיאַת שָׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּה² וּמִכָּל
 b מִצְוֹת הָאֲמֻרוֹת בַּתּוֹרָה: נוֹשְׂאֵי הַמָּטָה וְחַלּוּפֵיהֶן³ וְחַלּוּפֵי חַלּוּפֵיהֶן,
 אֶת שְׁלִפְנֵי הַמָּטָה וְאֶת שְׁלֹאֲתֵי הַמָּטָה [אֶת שְׁלִפְנֵי הַמָּטָה] צוֹרֵךְ
 בָּהֶם פְּטוּרִין [וְאֶת שְׁלֹאֲתֵי הַמָּטָה] [צוֹרֵךְ בָּהֶן] תִּיְיָבִין, [ו] אֵלּוּ וְאֵלּוּ
 פְּטוּרִים מִן הַתְּפִלָּה:

5. ¹ = קְרִיאַת, vgl. o. I, 1. ² euphemismus. ³ vgl. I, 1 c. ⁴ ablegen. ⁵ = bh. מְמַנִּי. ⁶ auch nur.
 6—7. ¹ ἀσθενής. ² fromm.
 8. ¹ erwerben.

III, 1—2. ¹ gelegt = liegend. ² oder התפלל? Die handschriften schwanken hier. 'ת' sind die nt. φυλακτῆρια, die beim morgengebet getragenen kapseln mit den abschnitten Ex. 13, 1—10. 11—16; Dt. 6, 4—9; 11, 13—21, vgl. darüber Schürer⁴ II, s. 567 ff. Bousset s. 206. ³ vgl. bh. תליפה.

5. Vom rezitieren des šema' in der hochzeitsnacht.—
 a) also bis zum ende der woche, vgl. Tos. Ber. § 10. — In der sabbathliturgie unterscheidet man תפלת לקבלת שבת (vorabendgebet) und תפלת למוצאי שבת (gebetordnung am ende des sabbaths) von der eigentlichen sabbathordnung (תפלת שחרית) und מנחה (תפלת מנחה).

6—7. 1. einschub: zwei weitere beispiele von Rabban Gamliels eigenart.

8. (fortsetzung von § 5).

III, 1—2. Vom rezitieren des šema' bei einem todesfall und beim begräbnis. — 1. a) der grund ist wie in II, 5 der

- (2) a קברו את המת ותורו⁴ אם יכולין להתחיל⁵ ולגמור עד שלא יגיעו
 b לשורה, יתחילו ואם לאו לא יתחילו: העומדים בשורה, הפנימים
 פטורים והחיצונים חייבים:
- 3 נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריית שמע ומן התפלין וחיבין
 בתפלה ובמוזה¹ ובברכת המזון:
- 4—6 בעל קרי מהרהר בלב, ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריו, ועל
 המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, רבי יהודה אומר מברך
 לפניו ולאחריו:
- (5) a היה עומד בתפלה וגזפר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר:
 b ירד למבול אם יכול לעלות ולהתכפות ולקרות עד שלא תהא¹
 הגין החמה, יעלה ויתכפה ויקרא, ואם לאו יתכפה במים ויקרא,
 ולא יתכפה לא במים הרעים ולא במי המשרה² עד שיטיל³ לתוכן
 מים: וכמה ירחיק מהם ומן הצואה, ארבע אמות: c
- (6) זב שראה קרי, ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמש⁴ שראתה נדה
 צריכין⁵ מבילה⁶, ורבי יהודה פוטר:

⁴ zurückkommen. ⁵ verb. denom. von תחלה.

3. ¹ Die מוזה ist die an den oberen rechten pfosten der eingangstüren befestigte kapsel mit einem pergamentstreifen, der die ersten beiden abschnitte des šema^c enthält, vgl. Deut. 6, 9.

4—6. ¹ vgl. bh הוא (II). ² einweichwasser. ³ gießen.

⁴ quae concubuit; שמש III eigentlich dienst tun. ⁵ vgl. III, 1 b.

⁶ reinigungsbad.

seelische zustand des betreffenden. 1. b) zur ersten gedankenreihe ist das prädikat aus a) zu ergänzen. Im folgenden ist der text nicht in ordnung: das eingeklammerte ist wohl zu streichen und vor ויין צ' ב' ואין צ' ב' nur zu lesen לאו ואם resp. 'ב' ואין צ' ב'. 2. a) die שורה sind die leidtragenden, die nach der rückkehr vom grabe spalier bilden und dem trauernden trostworte (תנחומי אבלים) sagen, vgl. Ber. II, 7 und dazu fol. 16b, Kethubhoth 8, a. Gewöhnlich bilden 10 menschen eine „reihe“.

3. Gebetsvorschriften für weiber, sklaven und kinder, vgl. VII, 2. — Der grund für die befreiung ist nach Kiddušin 29, 1 der, daß die genannten gebetsübungen auf eine bestimmte zeit beschränkt sind.

4—6. Wie man sich bei unreinheit durch pollution zu verhalten hat (4—5). Dazu ist 6 eine ad vocem sexuelle

IV, תפלת השחר עד חצות, רבי יהודה אומר עד ארבע שעות, תפלת המנחה עד הערב, רבי יהודה אומר עד פלג¹ המנחה, תפלת הערב אין לה קבע² ושל³ מוספין⁴ כל היום, רבי יהודה אומר עד שבע שעות:

2 רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בבניסותו¹ לבית המדרש² וביציאתו תפלה קצרה, אמרו לו [תלמידיו] מה מקום לתפלה זו, אמר להם בבניסתי אני מתפלל שלא יאדע³ דבר תקלה⁴ על ידי וביציאתי אני נותן הודאה⁵ על חלקי⁶:

3—4 רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה, רבי יהושע אומר מעין¹ שמנה עשרה, רבי עקיבא אומר אם שגורה² תפלתו בפיו מתפלל שמנה עשרה ואם לאו מעין שמנה עשרה: a b רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים: רבי יהושע אומר ההולך במקום סכנה³ מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע יי את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור⁴ יהיו צרכיהן לפניך, ברוך אתה יי שומע תפלה:

IV, 1. ¹ vgl. ba. פלג, wie vielleicht auch hier zu lesen.

² festgesetzte zeit.

³ vgl. bh. ל ש.

⁴ zugabebet, vgl.

IV, 7.

2. ¹ hineingehen.

² lehrhaus.

³ sich ereignen.

⁴ anstoß.

⁵ vgl. bh. תורה

⁶ beruf.

3—4. ¹ wörtlich: nach art von, also: ein das 'ע' ש' zusammenfassendes gebet. ² geläufig. ³ gefahr. ⁴ wohl wörtlich zu nehmen: abschnitte der reise.

unreinheit gemachte abschweifung. — 4. מהרהר sc. über das šema.

IV, 1—V, 5: Abgrenzung der drei täglichen gebetszeiten und kasuistik des achtzehngebets.

IV, 1. Die 3 gebetszeiten, vgl. zu dieser alten, in anlehnung an den tempelkult entstandenen sitte Ps. 55, 18 u. Dan. 6, 11 u. 14; auf beide stellen beruft sich die Tosephta Ber. § 6. Zur parallelität der kultischen handlung und des gebets vgl. Ps. 5, 4 und 141, 2. Zu den מוספין vgl. heft 58, s. 21 ff.; sie haben ihr kultisches vorbild in den musaphopfern für die sabbathe und festtage, vgl. Num. 28—29.

2. Abschweifung (ad vocem gebet).

3—4. Über die pflicht des achtzehngebetes (3) und

5—6 ¹ הָיָה רָכוֹב עַל הַחֲמֹר יֵרֵד וַיִּתְּפֹלל וְאִם אֵינוּ יָכוֹל לִירֵד יִתְחַוֵּר ² אֶת פָּנָיו וְאִם אֵינוּ יָכוֹל לְהִתְחַוֵּר אֶת פָּנָיו יִכְוִין אֶת לְבֹו כִּנְגַד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים:

הָיָה מְהֵלֵךְ בַּסְּפִינָה אוּ בְּאֶסְדָּא ³ יִכְוִין אֶת לְבֹו כִּנְגַד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים:

7 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אָמַר אֵין תְּפִלַּת הַמוֹסְפִין אֵלָא בְּחֹבֶר עִיר ¹ וְחֻכְמִים אֹמְרִים בְּחֹבֶר עִיר וְשֵׁלָא ² בְּחֹבֶר עִיר, רַבִּי יְהוּדָה אָמַר מִשְׁמוֹ ³ כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם חֹבֶר עִיר יִתִּיד פָּטוֹר מִתְּפִלַּת הַמוֹסְפִין: V, 1 a
 אֵין עֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֵלָא מִתּוֹךְ ¹ כּוֹבֵד רֹאשׁ: ² חֲסִידִים הָרֹאשׁוֹנִים b
 הָיוּ שׁוֹהֵינ׳ ³ שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְלִין כְּדִי שֶׁיִּכְוֲנוּ לָבָם לְאַבְיָהֶם c
 שְׁבַשְׁמִים: אֲפִילוֹ ⁴ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוֹמוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ ⁵ וְאֲפִילוֹ נָחַשׁ כְּרוֹךְ ⁶ עַל עֲקָבוֹ לֹא יַפְסִיק:

2 מִזְכִּירִין גְּבוּרוֹת גִּשְׁמִים בְּתַחֲיִיתָ ¹ הַמַּתִּים וּשְׁאֵלָה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים וְהַבְדֵּלָה בְּחוֹנֵן הַדָּעַת, רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר אֹמְרָה בְּרָכָה רְבִיעִית בְּפָנֵי עֲצֻמָּה, ² רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר בְּהוֹדָאָה:

5—6. ¹ verwendung des part. pass. in aktiver bedeutung wie im aramäischen; ebenso wird מְרַכֵּב gebraucht. ² hinwenden (sc. nach Jerusalem). ³ wohl = *σχεδία*.

7. ¹ lokale synagogengemeinschaft. ² und nicht. ³ sc. Rabbi Eleasars.

V, 1. ¹ infolge, mit. ² ernste stimmung. ³ weilen, warten. ⁴ selbst wenn. ⁵ vgl. II, 1 b u. c. ⁶ vgl. zu bh. תְּכַרִּיךְ.

2. ¹ auferweckung. ² für sich allein.

wann es durch eine kurze benediction ersetzt werden darf (4b); dazwischen eine 2. abschweifung ad vocem gebet (4a). — Tos. Ber. § 7 bietet weitere vier beispiele für eine תְּפִלָּה 'ע' vgl. außerdem heft 58, s. 10 u. 20.

5—6. Wie man sich auf reisen zu verhalten hat. — Zur sitte der gebetsrichtung (Kibla) vgl. Dan. 6, 11. — 5. אֵינוּ sc. weil er keinen begleiter hat, der das tier bewacht. 6. Der grund ist, weil er sich nicht zu orientieren vermag.

7. Über die zugabegedete, vgl. IV, 1 u. heft 58, s. 21ff.

V, 1. Zweite abschweifung ad vocem gebet, vgl. dazu II, 1 b und c.

2. Über die zusätze zum š'émone 'esre und die habh-

3- האומר על קן צפור יגיעו רחמיה, ועל טוב יזכר שמך, מורים
 b מורים, משתקין¹ אותו: העובר לפני התיבה² ומענה יעבור אחר
 c תחתיו ולא יהא סרבן³ באותה שעה: מתיכן⁴ הוא מתחיל במקום
 ששעה זה:

[האומר יברכן טובים הרי⁵ זה דרכי⁶ מינות⁷]: העובר לפני התיבה
 לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הפרוה⁸, ואם אין שם כהן אלא
 הוא, לא ישא את כפיו ואם הבטחתו⁹ שהוא נושא את כפיו וחוזר
 לתפלתו ראוי:

a הפתפלל ומענה סימן¹⁰ רע לו, ואם שליח¹¹ צבור הוא סימן רע
 b לשולחו מפני ששלוחו¹² של אדם כמותו¹³: אמרו עליו על רבי
 חגינה בן הוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת,
 אמרו לו מנין¹⁴ אתה יודע, אמר להם אם שגורה תפילתי בפי יודע
 אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף¹⁵:

3—5. ¹ intensivstamm in kausativer bedeutung. ² term.
 techn. für „vorbeter sein“ vgl. Schürer a. a. o. s. 530. ³ vgl.
 bh קרב. ⁴ wo? ⁵ = bh. הנה. ⁶ eine art von.
⁷ ketzerie. ⁸ verwirrung. ⁹ vertrauen zu sich. ¹⁰ ση-
 μειον. ¹¹ vgl. ἀπόστολος; zu צבור vgl. bh. צבר. ¹² abun-
 dierendes pronomen wie so häufig im späteren hebräisch. ¹³ = bh.
 כמותו. ¹⁴ woher? ¹⁵ wörtl.: weggeworfen werden.

dala, vgl. heft 58, s. 11 u. 26. — Nach der gemara zur stelle (Ber. fol. 33a) ist der grund dafür die innere verwandtschaft der bitten. — 'שא' bezeichnet die einschaltung הנשם ומזירי הרוח ופזירי הנשם 'גב' 'גש' die einschaltung ומזירי הנשם ומזירי הנשם. — ותן טל ומטר 'המ' 'הש' 'הו' ist der name der 2., der 9., der 17. benediktion des š. 'esre. — 'ב' רביעית d. h. als mittelstück der sog. שבע תפלות.

3—5. Über unerlaubte benediktionen (3a) und irrtümer beim beten (3b—5). — 3 a) die gemara giebt folgende erklärung dazu: על קן צפור וגו' (vgl. Deut. 22, 7) nicht, weil dadurch neid in der schöpfung erregt werde oder weil dergleichen nicht dem ernst des im gesetzte offenbarten wesens Gottes entspreche, על טוב וגו' nicht, weil das den anschein erwecke, als danke man Gott nur für das gute und nicht auch für die übel (vgl. IX, 2 a. e.); מורים nicht, weil es gegen die einheit der gottesvorstellung verstößt („als gäbe es zwei רשיות“, vgl. nt. ἀρχαί Röm. 8, 38). — 4 a) טובים sc. und nicht die schlechten. Vielleicht waren diese und ähnliche gebete wegen ihres dem evangelium verwandten geistes verpönt.

VI,1a ¹ פיצד¹ מברכין על הפירות, ² על פירות האילן הוא אומר בורא פרי
^b העץ, חוץ מן הנין שעל הנין הוא אומר בורא פרי הנפון: ועל פירות
הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת ³ שעל הפת הוא
^c אומר המוציא לחם מן הארץ: ועל הירקות הוא אומר בורא פרי
האדמה, רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים:
(2) בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, ועל פירות הארץ
בורא פרי העץ לא יצא, ועל כולם אם אמר שהכל נהיה
בדברו יצא:

(3) a ועל דבר שאין גהולו⁴ מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו:
^b על החומץ ועל הנזבלות⁵ ועל הנזבאי⁶ אומר שהכל נהיה בדברו:
^c רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו:
(4) היו לפניו הרבה מינין רבי יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבגה,
עליו הוא מברך, וחכמים אומרים מברך על איזה⁷ מהן שירצה:
VI, 5—8
בירך על הנין שלפני המזון פטר את הנין שלאחר המזון, בירך
הפרפרת¹ שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון, בירך על
הפת פטר את הפרפרת, על הפרפרת לא פטר את הפת, בית
שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה:²

VI, 1—4. ¹ auf welche weise? ² plural von פרי. ³ = bh.
⁴ wachstum. ⁵ unreif abgefallenes obst. ⁶ vgl.
⁷ welche.
5—8. ¹ zukost. ² topfspeisen (grütze u. a.).

b) vgl. dazu heft 58 s. 19 zu 18i und Schürer a. a. o. s. 529ff. Der
vorbeter sprach einem der anwesenden priester die theile des aroni-
tischen segens vor. Aus unserer stelle darf man übrigens schließen,
daß die priester beim synagogalen amt des vorbeters dieselben vor-
rechte hatten, wie die theologen bei der synagogalen predigt. — Über
den priestersegen vgl. Schürer a. a. o. s. 535f. — 5 a) שלח צבור
vgl. Schürer a. a. o. s. 515.

VI, 1—IX, 5. Die kasuistik der segenssprüche, vgl.
dazu Schürer a. a. o. s. 571f., Bousset a. a. o. s. v. tischgebet.

1. VI, 1—4. Segenssprüche über die verschiedenen
vegetabilien. — 1 a) ein solcher segensspruch lautet vollständig
בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ. — 3 c) מין קללה bezeichnet
wahrscheinlich verdorbene oder im wachstum behinderte fruchte;
auf sie ist gleichsam ein fluch gefallen. — 4 zu den 7 arten vgl.
Deut. 8, 8.

(6) ^a היו יושבין, כל אחד- [ואחד] מברך לעצמו, ³ היסבון, ⁴ אחד מברך לכולן: ^b בא להן יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו, אחד המזון ^c אחד מברך לכולן: והוא אומר על המוגמר ⁵ ואף על פי שאין ⁶ מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה: ⁷

(7) ^a הביאו לפניו מלית ⁸ תחלה ופת עמו, מברך על המלית ופוסט את הפת שהפת מפלה ⁹ לו: זה הקלל ¹⁰ כל שהוא עיקר ¹¹ ועמו מפלה מברך על העיקר ופוסט את המפלה:

(8) ^a אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות, דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש: ^b רבי עקיבא אומר אפילו אכל שלק ¹² והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות: השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו, ^c רבי טרפון אומר בורא גפשות רבות וחסרונן: ¹³

VII, 1—5
^a שלשה שאכלו באחת תיבין לזמן: ¹ אכל דמאי ² ומעשר ראשון שנפלה ³ תרומתו, מעשר שני והקדש ⁴ שנפדו והשמש ⁵ שאכל כזית והכזית, ⁶ מומגין עליו: אכל מכל ⁷ ומעשר ראשון שלא נפלה תרומתו ^c

³ vgl. I, 3c.

⁴ zu tische liegen.

⁵ räucherwerk, mit dem

das zimmer nach tisch durchduftet wurde.

⁶ obgleich.

⁷ mahlzeit.

⁸ eingesalzenes, wohl zur anreizung zum essen und

trinken.

⁹ wörtl.: hinzufügung, also soviel wie nebensache.

¹⁰ regel.

¹¹ hauptsache.

¹² gekochtes, im besondern

gekochtes gemüse (kohl). ¹³ bedürfnis.

VII, 1—5. ¹ gemeinsam das tischgebet sprechen resp. dazu auffordern. ² eigentlich: zweifelhaftes, dann im bes.: fruchte,

über deren gesetzlich geforderte verzehrung zweifel besteht; danach name eines mišnatraktats (I, 3), der diese materie behandelt.

³ entrichten.

⁴ geweihtes.

⁵ diener.

⁶ samaritaner.

⁷ zehntpflichtige, aber noch nicht verzehrte fruchte.

2. VI, 5—VIII, 8. Die kasuistik des tischgebets:
a) VI, 5—8. Worüber und wann die benediktionen zu sprechen sind. — 5 a) das zutisch liegen giebt dem essen erst den charakter der gemeinsamen mahlzeit. c) והוא sc. derselbe, der den segensspruch für alle gesprochen hat. Die gemara sagt: „weil er zuerst nach dem essen die hände gewaschen hat“. — לאחר סעודה: also auch nach dem tischgebet am schluß des essens. Die benediktionen sollen möglichst von einem gesprochen werden. — 8 c) der gegensatz ist nach der gemara: wasser zum herunterspülen eines bissens, der in der kehle stecken geblieben ist.

וּמַעֲשֵׂר שְׁנֵי וְהַקֹּדֶשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ וְהַשֶּׁמֶשׁ שֶׁאֵכָל פָּחוֹת⁸ מִכֹּפִיֹת וְהַנֶּכְרִי,⁹
אֵין מוֹמְנִין עָלָיו:

(2) a b נָשִׁים וְעֶבְדִּים וְקַמָּנִים אֵין מוֹמְנִין עָלֵיהֶם: עַד בִּפְּמָה מוֹמְנִין, עַד
בְּנוֹת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עַד בְּבִיצָה:

(3) a בִּיצָד מוֹמְנִין, בְּשִׁלְשָׁה אוֹמֵר גְּבֻרָה, בְּשִׁלְשָׁה וְהוּא אוֹמֵר בָּרְכוּ,

מַעֲשֶׂה אוֹמֵר גְּבֻרָה אֱלֹהֵינוּ, בַּעֲשָׂרָה וְהוּא אוֹמֵר בָּרְכוּ, אֶחָד¹⁰
עֲשָׂרָה וְאֶחָד¹⁰ עֲשָׂרָה רַבּוֹא,¹¹ בְּמֵאָה הוּא אוֹמֵר גְּבֻרָה יי אֱלֹהֵינוּ,

בְּמֵאָה וְהוּא אוֹמֵר בָּרְכוּ, בְּאַלֶּף הוּא אוֹמֵר גְּבֻרָה ליי אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל, בְּאַלֶּף וְהוּא אוֹמֵר בָּרְכוּ, בְּרַבּוֹא אוֹמֵר גְּבֻרָה ליי אֱלֹהֵינוּ

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עַל הַמְּזוֹן שֶׁאֵכָלֵנוּ,
בְּרַבּוֹא וְהוּא אוֹמֵר בָּרְכוּ: בְּעֶנְיָן¹² שֶׁהוּא מְבָרֵךְ כֶּךָ עוֹנִין אַחֲרָיו

בְּרוּךְ יי אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עַל
הַמְּזוֹן שֶׁאֵכָלֵנוּ: רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אוֹמֵר לְפִי רוֹב הַקָּהָל הֵם מְבָרְכִים

שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים יי¹³ מִמָּקוֹר יִשְׂרָאֵל, אָמַר רַבִּי
עֲקִיבָא מַה מְצִינֵנוּ¹⁴ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אֶחָד מְרוּבִים וְאֶחָד מוֹעֲסִים אוֹמֵר

בָּרְכוּ אֵת יי, רַבִּי יִשְׁמַעֲלֵל אוֹמֵר בָּרְכוּ אֵת יי הַמְּבֹרָךְ:

(4) שִׁלְשָׁה שֶׁאֵכָלוּ כְּאַחַת אֵינָן רִשְׁאִין לִיְחַלֵּק¹⁵ וְכֵן אַרְבָּעָה וְכֵן חֲמִשָּׁה,

שֶׁשָּׁה גִּחְלָקִין עַד עֲשָׂרָה וְעֲשָׂרָה אֵין גִּחְלָקִין עַד [שִׁיְהוּ] עֲשָׂרִים:

(5) a שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת¹⁶ שֶׁהֵיוּ אוֹכְלוֹת בְּבֵית אֶחָד בְּזֶמֶן¹⁷ שֶׁמִּקְצָתָן¹⁸ רוֹאִין

אֶלֶּוּ אֵת אֶלֶּוּ הָרִי אֶלֶּוּ מִצְטָרְפִין¹⁹ לְזֶמֶן²⁰ וְאִם לֹא אֶלֶּוּ מוֹמְנִין

⁸ weniger. ⁹ der nichtjude; erklärende variante: הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים

וּמִנְלוֹת, in Pinners ausgabe des traktats Bab. Talm. I. ¹⁰ sowohl

— als auch. ¹¹ vgl. bh. u. ba. רַבּוֹ. ¹² eodem modo. ¹³ in

ψ 68, 27 steht אֲדִנִּי. ¹⁴ übergang der ל'א in ל'ה ist häufig.

¹⁵ II חלק sich trennen. ¹⁶ gesellschaft. ¹⁷ wenn. ¹⁸ teil-

weise (wörtl.: einen teil von ihnen). ¹⁹ sich verbinden.

²⁰ gemeinsames tischgebet.

b) VII, 1—5. Wer am tischgebet teilnehmen darf (1—2) und wie dabei zu verfahren ist (3—5 a); 5 b geht auf VI, 6 b zurück und bildet den übergang zum folgenden abschnitt. — I b) zu רַמָּאי vgl. den grundsatz Lev. 27, 30, zum 1. und 2. zehnt u. zur תְּרוּמָה vgl. Num. 18, 21 ff. 25 ff., Deut. 14, 22 ff. 26, 12 ff. Über diese schwierige materie handeln 3 traktate der mišna, תְּרוּמוֹת, מַעֲשֵׂר שְׁנִי u. מַעֲשֵׂר רִ' Bei ר' מ' ist hier der fall gesetzt, daß die sog.

- b לעצמן ואלו מומנין לעצמן: אין מברכין על הנין עד שימן לתוכו
מים, דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים מברכין:
אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בפעודה, בית שמאי אומרים
מברך על היום ואחר כך מברך על הנין ובית הלל אומרים מברך
על הנין ואחר כך מברך על היום:
(2) בית שמאי אומרים נוסלין¹ לידים ואחר כך מוזגין² את הפוס
ובית הלל אומרים מוזגין את הפוס ואחר כך נוסלין לידים:
(3) בית שמאי אומרים מקנח³ ידיו במפה⁴ ומניחה על השלחן ובית
הלל אומרים על הפסת:⁵
(4) בית שמאי אומרים מכבדין⁶ את הבית ואחר כך נוסלין לידים
ובית הלל אומרים נוסלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית:
(5) a בית שמאי אומרים נר ומוזון בשמים והבדלה ובית הלל אומרים
b נר ובשמים מוזון והבדלה: בית שמאי אומרים שברא מאור האש
ובית הלל אומרים בורא מאורי האש:

VIII,
1—8VIII, 1—8. ¹ die hände waschen. ² mischen, vgl. bh. מִזְג.³ abwischen.⁴ mappa, nach Quintilian I 5, 57 ein punisches
wort: ⁵ polster. ⁶ כבד III reinigen, fegen.

priesterhebe noch nicht abgesondert, bei 'ש' 'מ' und 'הק', daß der gesetzlich gebotene aufschlag von $\frac{1}{5}$ noch nicht gezahlt worden ist. — 2 b) כמה ער d. h. wieviel speise muß der zur teilnahme am tischgebet berechnete gegessen haben. — 3 a) והוא sc. dem, der zum gebet auffordert und es spricht. — 3, 10, 100 etc. sind gleichsam selbständige gebetsgemeinschaften, die auch ohne den 4., 11., 101. etc. den segensspruch sprechen können; daher der unterschied in der aufforderungsformel. Da aber erst 10 nach rabbinischer lehre eine „gemeinde“ ausmachen, darf der gottesname erst im tischgebet von 10 gebraucht werden. Darauf bezieht sich die parenthese אחר עשרה וגו'. Mit der größe der gebetsgemeinschaft wächst die zahl der appositionen zum gottesnamen. c) der synagogale ritus scheint hiernach im 1. u. 2. jhd. einfacher gewesen zu sein. — 4 erst 6 können sich wieder in selbständige gebetsgemeinschaften auflösen. 10 bilden eine untrennbare kultische einheit, s. o.

c) VIII, 1—8. Hierher gehörige kontroversen zwischen der schule Hillel's und Schammai's. — In diesem abschnitt ist § 6 (und vielleicht auch 8 b) ein späterer zusatz.

1) היום: nämlich den sabbath oder feiertag; gemeint ist das sog. קדוש, der weihesegen beim anbruch der feiertage. Die gemara

(6) [אין מברכין לא על הנר ולא על תבשמים של גוים ולא על הנר ולא על תבשמים של מתים ולא על הנר ולא על תבשמים של עבודה זרה,⁷ ואין מברכין על הנר עד שיאזתו⁸ לאורו:]

(7) מי שאכל ושבת ולא ברך, בית שמאי אומרים יתזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנוסף, ועד מתי מברך, עד כדי שיתעבל⁹ המזון שבמעיו:

(8) a בא להן יין אחר המזון אם אין שם אלא אותו¹⁰ כוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על המזון ובית הלל אומרים מברך על המזון ואחר כך מברך על היין: ועונין אמן אחר ישראל¹¹ המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה:

⁷ götzendienst d. h. heidnischer kult und heidn. kultgegenstände.

⁸ benutzen. ⁹ verzehrt (= verdaut) werden. ¹⁰ als demonstrativpronomen gebraucht: jener b., d. h. hier der nach dem essen

gebrachte (vgl. Marc. 14, 17 ff., bes. Luc. 22, 20). ¹¹ d. h. ein israelit.

begründet Hillels anschauung mit den worten: der wein verursacht die weihung (des tages), d. h. ohne den wein (resp. das brot) kann man das קדוש nicht sprechen.

2) u. 3) beziehen sich auf das händewaschen vor tisch. Hillels und Schammai's forderungen bezeugen das peinliche streben beider schulen nach ritueller reinheit. Dieser komplizierten materie, bei der die verschiedenen grade der verunreinigung eine rolle spielen, sind mehrere traktate der mišna gewidmet, vgl. tr. טהרות und ידים, Strack s. 60 u. 62.

4) u. 5) beziehen sich auf den ritus nach tisch. Das „haus“ ist a potiori bezeichnung für den raum, in dem gegessen wurde resp. den tisch und den platz um den tisch. — 5 a) handelt von der reihenfolge der benediktionen am sabbath; die בשמים dienen zur vertreibung des eßgeruchs. 5 b) ist wieder typisch für die rituelle peinlichkeit: die vielen strahlen im lichte müssen sich gleichsam in der lichtbenediktion reflektieren.

6) ist ad vocem נר und בשמים eingefügt. Wo nichtjuden zu tisch sitzen, ist immer עבודה זרה zu befürchten; bei einer leiche ist der grund des verbots nach der gemara die völlig andere bedeutung von licht und wohlriechenden kräutern: sie dienen da „zur ehre“, resp. „um den geruch zu vertreiben“. Vielleicht steckt aber alter

IX, הַרְוָאָה מְקוֹם שֶׁנֶּעֱשׂוּ בוֹ גִּשְׁמִים לְיִשְׂרָאֵל אֹמֵר בְּרוּךְ שֶׁעָשָׂה גִּשְׁמִים
 1—5 לְאַבּוֹתֵינוּ בְּמָקוֹם הַזֶּה, מְקוֹם שֶׁנֶּעֱקְרָה מִמֶּנּוּ עֲבוּדָה וְזֶה אֹמֵר
 בְּרוּךְ שֶׁעָקַר עֲבוּדָה וְזֶה מֵאַרְצֵנוּ:

(2) a עַל הַיָּקִין¹ וְעַל הַזְּעוֹת² וְעַל הָרַעֲמִים וְעַל הַרְוָחוֹת וְעַל הַבְּרָקִים
 b אֹמֵר בְּרוּךְ שֶׁכָּתוּב וּגְבוּרָתוֹ מְלֵא עוֹלָם: עַל הַהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת
 וְעַל הַיָּמִים וְעַל הַנְּהָרוֹת וְעַל הַמְּדָרוֹת אֹמֵר בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרָאשִׁית,
 רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר הַרְוָאָה אֵת הַיָּם הַגָּדוֹל אֹמֵר בְּרוּךְ שֶׁעָשָׂה אֵת
 c הַיָּם הַגָּדוֹל [בְּזִמָּן³ שֶׁרֹּאֶהוּ לְפָרְקִים⁴]: עַל הַנְּשָׁמִים וְעַל בְּשׂוֹרוֹת
 מִזְבּוֹת אֹמֵר בְּרוּךְ הַמּוֹב וְהַמְּסִיב, וְעַל בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת אֹמֵר בְּרוּךְ
 דִּיּוֹן הָאֵמֶת:

(3) a [בָּנָה בֵּית חֹדֶשׁ וְקָנָה כָּלִים חֲדָשִׁים אֹמֵר בְּרוּךְ שֶׁהִתְיַיְנוּ וְקִיַּמְנוּ
 b וְהִנֵּי־עֲנֵנוּ לְזִמָּן הַזֶּה]: מְבָרֵךְ עַל הַרְעָה מַעֲיִן⁵ עַל הַמּוֹבָה וְעַל הַמּוֹבָה
 c מַעֲיִן עַל הַרְעָה: [וְהַצּוֹעֵק לְשַׁעֲבֵר הָרִי זֶה תַּפְלֵת שׁוּא, הִיתָה אֲשֶׁתוֹ
 מַעֲוָבָת⁶ וְאֹמֵר יְהִי רָצוֹן שְׁתַּלֵּד אֲשֶׁתִּי וְכִר הָרִי זֶה⁷ תַּפְלֵת שׁוּא,

IX, 1—5. ¹ vgl. bh. יְקוֹת וְעָה ² vgl. bh. wurzel וְעָה; vgl. וְעָה u. וְעָה
³ vgl. VII, 5 a. ⁴ wörtl.: in abschnitten d. h. (nach der gemara) bis zu 30 tagen. ⁵ vgl. IV, 3. ⁶ vgl. bh. III. עֲבָר
⁷ so bei Goldschmidt, es wird aber auch hier וְ zu lesen sein.

aberglaube dahinter. — שיֵאוֹתוֹ d. h. wohl ursprünglich bis man dabei deutlich sehen kann.

8 a) gemeint ist der sog. בְּרוּךְ הַבְּרָכָה, der nach Hillels meinung für das tischgebet nach dem essen notwendig ist, vgl. o. zu § 1.

3. IX, 1—5. Benediktionen bei verschiedenen anlässen, nämlich beim anblick von orten (1) und phänomenen, die gottes wunderbare kraft erweisen (2 a u. b), und beim eintreffen von nachrichten (2 c—3). In diesem abschnitt lassen sich deutlich als zusätze erkennen §§ 3 a, 3 c, 4 u. 5 b. § 4 ist wahrscheinlich eine erst durch 3 c hervorgerufene digression, also einschub im einschub, § 5 a—c ist inhaltlich sehr alte überlieferung, aber dem ursprünglichen zusammenhang wohl fremd. 5 d endlich ist ein aus lose aufgereihten schriftzitaten bestehender abschluss des ganzen. — Die hier erwähnten benediktionen beginnen allesamt mit den worten בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.

2 b) Die letzten worte sind vielleicht späterer zusatz. Der grund für R. Judas ausdrucksweise ist nach rabbinischer exege die unvergänglichkeit des meeres, während die andere durch den

הָיָה בָּא בְּדֶרֶךְ וְשָׁמַע קוֹל צֹחֶה בְּעִיר וְאָמַר יְהִי רְצוֹן שְׁלֹא תִהְיֶה
בְּתוֹךְ בֵּיתִי הָרִי וְזוֹ תִּפְלֹת שְׁוֹא:]

(4) [הַנִּכְנָס לְכֶרֶךְ⁸ מִתְּפַלֵּל שְׁתִּים אַחַת בְּכִנְיָסָתוֹ וְאַחַת בִּיצִיאָתוֹ, בֵּן
עֲזָאִי אָמַר אַרְבַּע, שְׁתִּים בְּכִנְיָסָתוֹ וְשְׁתִּים בִּיצִיאָתוֹ, וְנוֹתָן הוֹדָאָה
עַל שָׁעֵבֶר וְצוּעַק עַל הָעֵתִיד:]

(5) a חַיִּיב אָדָם לְכֶרֶךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם⁹ שְׁמִכְרָךְ עַל הַמּוֹכֶה שֶׁנֶּאֱמַר
וְאַהֲבָתָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְךָ וּבְכָל גִּפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ, בְּכָל
לִבְךָ בְּשֵׁנֶי יְצִירֶיךָ בִּיצֹר טוֹב וּבִיצֹר [הָ]רָע, בְּכָל גִּפְשְׁךָ אֲפִילוּ הוּא
נוֹטֵל¹⁰ אֶת גִּפְשְׁךָ, בְּכָל מְאֹדֶךָ בְּכָל מְמוֹנָךְ¹¹ דְּבָר¹² אַחֵר, בְּכָל
מְאֹדֶךָ בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹרֵד לָךְ הָיִי מוֹדָה לוֹ: [לֹא יִקַּל¹³
אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ¹³ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמּוֹרֶת שֶׁהוּא מְכוּוֹן¹⁴ כְּנֶגֶד בֵּית
קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים, וְלֹא יִכְנֹס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ¹⁵ וּבְפִנְיָתוֹ¹⁶
וּבְאַבְקָ שָׁעַל רִגְלָיו וְלֹא יַעֲשֶׂנוּ קְפִנְדְּרִיא¹⁷ וְדִקְיָה¹⁸ מְקַל וְחוֹמֶר¹⁹]:

⁸ stadt. ⁹ wie. ¹⁰ wegnehmen. ¹¹ vermögen. ¹² er-
klärung. ¹³ leichtfertig sein. ¹⁴ genau. ¹⁵ schuh.
¹⁶ funda (geldbeutel). ¹⁷ compendiaria (sc. via). ¹⁸ aus-
speien. ¹⁹ um wieviel mehr (formel für den schluß a minori
ad majus).

umstand geboten ist, daß die genannten schöpfungswerke in ewigem
werdeprozeß sind. — c) Die zusammenstellung von regen und
guten nachrichten ist echt orientalisches.

3 b) Der ursprüngliche sinn ist doch wohl derselbe wie in 5 a,
es dürfe kein unterschied gemacht werden in der frommen hin-
nahme von glück und unglück (vgl. Hiob 2, 10); so auch die ge-
mara zu 5 a (fol. 60 b), wo Rabbi Jehudas ausspruch zitiert wird:
„der mensch soll es בְּשִׂמְחָה entgegennehmen“. Anders die gemara
zu unserer stelle (fol. 60 a), die den satz durch das beispiel von der
überschwemmung die, scheinbar ein unglück, ein segen für das
ackerland ist, und von einem fund, der, scheinbar ein glück, zum
unglück werden kann, illustriert. Daher Goldschmidt's übersetzung:
„man benedeiet für das schlechte, das mit gutem zusammen-
fällt“ etc. c) הצוּעַק sc. zu gott im gebet.

5 a) Dt. 6, 5. — Zur lehre von den beiden „trieben“ im men-
schen vgl. Bousset a. a. o. s. 462ff. — Die erklärung הוּא אֲפִילוּ גִפְשְׁךָ
stammt von Aqiba, von dem die gemara zur stelle (fol. 61 b) erzählt:
die stunde, wo man R. A. zur hinrichtung führte,
war gerade die zeit zum beten des šema^c; man riß sein fleisch mit

c כל חותמי ברכות²⁰ שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו י
 המנים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו²² שיהיו אומרים מן
 d העולם ועד העולם: התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו
 בשם²³ שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים י עמכם
 ויאמרו לו יברכה י, ואמר²⁴ י עמך גבור התיל, ואמר אל תבז
 כי זקנה אפך, ואמר את לעשות ליי הפרו תרתך, רבי נתן אומר
 הפרו תרתך משום²⁵ את לעשות ליי:

²⁰ vgl. I, 4.

²¹ verderben (sc. durch ihre ketzerei).

²² be-

stimmen.

²³ sc. gottes.

²⁴ sc. die schrift, vgl. die neutest.

terminologie Röm. 9, Hebr. 8 u. ö.

²⁵ weil; gewöhnl. ש משום.

eisernen kämmen, er aber „nahm das joch des himmels auf sich“ (vgl. o. II, 2). Als seine schüler darüber erstaunten, sprach er: „mein ganzes leben grämte ich mich über den schriftvers „mit deiner ganzen seele“; ich dachte, wann bietet sich mir gelegenheit, daß ich es erfülle? und jetzt, wo sie sich mir darbietet, soll ich es nicht erfüllen?“ — Beachte das wortspiel in 5 a.

5 b) שער המזרח ist das vom äußeren vorhof (הר הבית) zum sog. frauenhof führende tor; vgl. über den 2. tempel die aus den quellen mit minutiöser sorgfalt gearbeitete darstellung von Dalman, Palästinajahrbuch V, 29ff.

5 c) vgl. dazu V, 3f.; die ם sind die leugner der auferstehung und der zukünftigen welt.

5 d) Ruth 2, 4. Jud. 6, 12, Prov. 23, 22, Ps. 119, 126; die beweiskraft letzterer beiden stellen in diesem zusammenhang ist nicht recht einleuchtend.

Verzeichniß der in Berakhoth erwähnten autoritäten.

(vgl. Strack a. a. o. s. 84ff. — R = Rabban, r = Rabbi. — Nur die mit * bezeichneten gehören dem 1. nachchr. Jhd. an, alle andern dem 2.)

r. Aqiba IV, 3 V, 2 VI, 8 VIII 3

r. Ben Azzaj IX, 4

r. Ben Zoma I, 5

*r. Chanina b. Dosa V, 5

r. Eleazar b. Azarja I, 5 IV, 7

r. Eliezer I, 1 IV, 4 V, 2 VII, 5

*R. Gamliel I, 1 II, 5 6f. IV, 3

VI, 8

r. Jose d. Galiläer VII, 3

r. Jose II, 3

r. Josua IV, 3f.

r. Josua b. Korcha II, 2

r. Juda II, 1f. II, 3 III, 4 u. 6

IV, 1 u. 7 VI, 1 u. 3f. IX, 2

r. Ismael VII, 3

r. Meir II, 1

r. Nathan IX, 5

*r. Nechunja b. Haqqana IV, 2

*R. Simeon b. Gamliel II, 8

r. Tarphon I, 3